

Baulenas, encara que és coneixedor de la revisió de l'edició crítica que la mateixa Editorial Barcino havia de publicar uns mesos més tard, tradueix sobre el text fixat per Ramon Aramon, tot i que ha tingut en compte l'edició de Lola Badia i Jaume Torró (Quaderns Crema, 2011) i la traducció al castellà de David Guixeras (Barcino, 2010). El resultat de tot plegat és un text molt assequible per a qualsevol tipus de lector que posa en valor la qualitat literària del *Curial i Güelfa*, en un format de butxaca que en facilita molt la lectura.

Gemma Clarissó

✎ PIÑOL-ALABART, Daniel, 2018: *Escriure a l'edat mitjana: poder, gestió i memòria*, Barcelona, Edicions de la Universitat de Barcelona, 104 p.

El text que ressenyem és una adaptació de la lliçó impartida el 16 d'octubre de 2015 a l'Aula Capella de la Facultat de Filologia de la Universitat de Barcelona, en el marc de les XIV Jornades de Cultures Medievales organitzades per l'Institut de Recerca en Cultures Medievales (IRCVM). Consta de 42 pàgines en català i una traducció a l'anglès de 48 pàgines. Està repartida en tres parts: «Introducció», «Escriure al palau» i «Escriure a casa». A més inclou una «Bibliografia».

En la «Introducció», Daniel Piñol-Alabart explica per què ha triat per al títol el verb *escriure* en lloc del substantiu *escriptura*: «es fonamenta en l'evolució que ha experimentat la paleografia des que Jean Mabillon i Daniel Papenbroeck van començar a configurar-la com a ciència al darrer terç del segle XVII» (11). Primer analitzaven els documents medievals per veure si eren autèntics o falsos. Es fixaven en l'escriptura. Al segle XX, «els paleògrafs van començar a fer-se preguntes sobre els documents: com, quan i on s'ha escrit un document? [...] Ningú s'havia plantejat encara atendre l'acció, és a dir, el verb escriure. Per això [...] van afegir tres preguntes més: qui escriu un "producte escrit", per què i per a qui» (12). A partir d'aquí es va començar a parlar de productes escrits i de l'acció d'escriure: «Per això ens fixem en l'escriure i no en l'escriptura. I ho farem relacionant les pràctiques amb els conceptes de poder, gestió i memòria» (13).

Sota el subtítol «Escriure al palau», Daniel Piñol-Alabart fa un recorregut per l'àmbit del poder polític i de les lleis. Al palau s'hi executaven documents oficials i textos jurídics. Les institucions implicades en aquest tipus de documents eren la monarquia, el notariat, l'Església i el municipi.

A la Corona d'Aragó, des del darrer terç del segle XII, en el regnat d'Alfons el Cast, hi havia una escrivania ben formada. Aquesta es va desenvolupar amb Jaume I i l'aparició dels registres de Cancelleria. Els registres «són, per tant, una intervenció sobre el fet d'escriure, que en l'àmbit reial és molt complex» (15). Per exemple, el rei Alfons va ordenar la redacció del *Liber feudorum maior* a finals del segle XII, iniciant un arxiu al servei

del monarca. Pere el Cerimoniós va fer redactar les *Ordinacions de la Casa i Cort* l'any 1344, que regulaven l'organització de la seva casa i les persones que estaven al seu servei. L'any 1346 es va establir el càrrec d'arxiver i l'arxiu va esdevenir una eina usada pel monarca. Pere el Cerimoniós també va fer construir la seva biblioteca en el monestir de Poblet. Estava molt interessat pels llibres d'història, sobretot pels «que narraven els fets dels seus avantpassats, especialment la *Crònica* de Jaume I, a qui admirava» (20). El 1359 es van enviar a Poblet les *Cròniques dels reis d'Aragó e comtes de Barchinona*, «una crònica que arriba fins al moment “que nós començam a regnar”. I diu expressament “per tal que aquelles Cròniques pugan ésser trobades, e d'ací avant memòria-n sia ahuda”» (21).

A la darrera secció, «Escriure a casa», Daniel Piñol-Alabart diu que «entrant en l'àmbit privat, cal referir-nos a un ampli ventall de documentació, de pràctiques i de gestos sobre l'acció d'escriure i l'escriptura» (24–25). Aquest ventall incloïa la documentació notarial, que dona notícia de constitucions de societats, préstecs, deutes pendents, contractes que els comerciants feien a mestres perquè ensenyessin els seus fills, testaments, etcètera. A part de l'àmbit notarial, als comerciants els era indispensable portar llibres de comptabilitat. Per exemple, Jaume de Mitjavila, en un dels primers assentaments d'un llibre de comptes que va començar el dilluns 31 d'octubre de 1345, anota: «“Costa aquest llibre XIII s, VI d”» (28).

A més dels llibres de comptabilitat hi havia la pràctica epistolar que, a part de gestionar documents i contractes notariais, també s'usava en l'àmbit mercantil per a gestionar els negocis. Es refereix a despeses «com la que escriu Berenguer Martí a Bernat Pi, notari de Barcelona, sobre el pagament a Pere Descoll, metge: “Prendets una àpoca de mestre Pere Des Coll, físic, de vint e cinc sous sis diners”» (33). També hi ha constància que algunes cartes no arribaven o es perdien, tal com veiem en la que Bernat Margarit va escriure al notari Narcís Guerau: «“Pregam-vos que en lletres que van e vénen se dó diligència que no es perden, perquè lo dit nostre nebot no rebé un plec”» (35).

Les dones també escrivien cartes en què es preocupaven pels familiars o els demanaven aju-

da. Diu Piñol-Alabart que «en les cartes hi veiem enyorança, preocupació i neguit perquè no són respostes» (37). Un exemple d'això és la reflexió que va fer Sor Isabel de Villena: «“Si pensàs [...] que poguéssim haver sovint lletres vostres, que és la major consolació de les persones cares qui separades se troben, açò seria a mi algun conhort”» (37). En el cas de les dones, a més, era molt important que tinguessin accés a la lectura per salvaguardar el secret de la correspondència íntima, tal com ho va deixar clar Francesc Eiximenis en *Lo libre de les dones*: «“[...] car lo saber letres fa a la dona los dits bens. E ultra açò que lo marit se pot mills secretejar ab ella que no si ela no sab. Car si no sab e lo marit li escriu, per força ho ha a saber altre”» (38).

La tercera raó d'escriure a l'edat mitjana era la memòria. Els comerciants inserien notícies familiars entre les pàgines dels llibres de comptabilitat que els servien de memòria familiar. «No és una escriptura destinada únicament a la gestió d'un negoci sinó l'escriptura en si mateixa que serveix per expressar sentiments, vivències i pensaments» (39). Un bon exemple n'és el *Llibre de la Baronia d'Eramprunyà*, de la família Marc, confeccionat a mitjan segle XIV i principis del XV:

Aquests van copiar documents relacionats amb la gestió del patrimoni per defensar-lo d'una possible usurpació per part d'altres familiars. [...] Els fulls que van quedar en blanc van ser utilitzats posteriorment per inserir-hi anotacions diverses. [...] Jaume Marc III va anotar els naixements dels seus fills Isabel, Lluís, Jaume, Maria, Carles i Pere (40).

Eren registres biogràfics que consultaven de tant en tant: «En dues ocasions trobem marques de lectura (una mà dibuixada), indicant la importància del text escrit i indicant que el text s'ha utilitzat» (41).

L'autor clou la lliçó parlant d'un altre aspecte interessant sobre escriure a l'edat mitjana: «En quins espais de la casa es duia a terme l'acció d'escriure? Aquesta acció comporta també l'acció de llegir?» (42). Els inventaris *post mortem* contenen en molts casos llibres en les llistes dels béns. Òbviament els propietaris eren persones cultes: eclesiàstics, notaris, apotecaris, cirurgians, etcètera. Quant a la ubicació, Piñol-Alabart diu: «els llibres es troben en els escriptoris, majoritària-

ment [...] Es conserven en faristols giratoris que faciliten el fet de llegir, o en caixes, en arquibancs o damunt de les taules d'aquests escriptors» (43). Els mercaders hi tenien els *Usatges de Barcelona* o les *Constitucions de Catalunya*, ja que aquestes recopilacions jurídiques eren molt importants per a ells. També hi havia un manual de mercaderia per a aquest col·lectiu: el *Libre de conexenses de spícies, e de drogues e de avissamengts de pesos, canes e massures de diverses terres*. En aquest llibre, a part de mesures i equivalències de monedes, hi constaven les virtuts que havien de tenir els mercaders: «El mercader [...] entre moltes altres coses “deu fer hordonar ab fet e ab veritat tots sos affers, e sos contractes, e sos escrits, he sos comtes planament, pagar so que deu, e demanar so que hom li à dar que altre li degua» (44). Òbviament, als mercaders els calia saber llegir per formar-se i així «poder escriure bé els llibres de comptabilitat. [...] Per això escriure i llegir seran la base del bon funcionament de l'empresa» (45).

Amb la lliçó *Escriure a l'edat mitjana: poder, gestió i memòria*, Daniel Piñol-Alabart ens presenta un recorregut interessant per les tres principals raons que impel·lien a escriure els homes i les dones de l'edat mitjana de diverses classes socials. Quant al poder, hi destaca la cort que, a part d'emetre lleis, tenia la necessitat de produir i conservar cròniques per a la posteritat. En canvi, la gestió queda exemplificada amb els documents notariais i mercantils, dels quals també en presenta diversos casos interessants, sense oblidar la pràctica epistolar per a gestionar els negocis. I quant a la memòria, són molt curiosos els exemples dels comerciants, que inserien notícies familiars entre les pàgines dels llibres de comptabilitat. Finalment, Piñol-Alabart esmenta l'ús de manuals jurídics i de mercaderia, i destaca els inventaris *post mortem*, que revelen que també en aquest sector social la lectura era una activitat habitual, ja que en les llistes de béns s'hi trobaven molts llibres. És una lliçó excel·lent, recomanable per a qualsevol tipus de públic.

Enric Tremps

✉ COMPAGNA, Anna Maria; LETIZIA, Michela; PUIGDEVALL BAFALUY, Núria, 2019: *La poesia oggettiva nella letteratura catalana medievale. Antologia di testi con traduzione a fronte*, Roma, Aracne (Dialogoi medievale, 3), 339 p.

La poesia oggettiva nella letteratura catalana medievale és el tercer títol de la col·lecció «Dialogoi medievale», dirigida per Giuseppe Grilli (Aracne, 2019). La feina és a cura d'Anna Maria Compagna, Michela Letizia i Núria Puigdevall Bafaluy en un volum dedicat a Costanzo Di Girolamo, quasi retratant un arbre genealògic intel·lectual del que entre nosaltres podríem anomenar l'escola de Nàpols; o sigui, el nucli de filòlegs i estudiosos que, des de l'acadèmia napolitana, han constituït un dels nuclis internacionals amb més tradició sobre l'estudi de la literatura catalana (i romànica) medieval, amb importants aportacions com ara les dedicades a Ausiàs March.

Tot i l'aclariment del subtítol (*Antologia di testi con traduzione a fronte*), la tria de trenta poemes que inclou el recull, amb les corresponents traduccions a l'italià al costat (de la mà de Compagna i Puigdevall Bafaluy), a part d'anar acompanyada d'un útil comentari (signat per Letizia), és de fet el material que constitueix la segona part del llibre. En la primera part, en canvi, la mateixa Michela Letizia defineix què s'entén per poesia objectiva, la categoria crítica que guia la proposta d'anàlisi i de lectura.

En aquest capítol inicial, que també pren un caire teòric, l'autora reconstrueix la tendència de la poesia medieval a confirmar allò ja existent i comprès en les expectatives del codi; és a dir, a repetir més que no pas a contestar el «model universal», tot i fer-ho de manera variant. On es vol arribar és a la premissa que, respecte als altres gèneres, el discurs poètic es desenvolupa de manera particularment intensa a l'interior de la seva coherència monològica. Molt sovint, aquesta tendència de la poesia, i més concretament de la poesia lírica envers la mimesi, s'ha contrastat amb la diegesi, associada a allò que conta la narració, com dos pols oposats. Amb tot, per molt que la llengua poètica es mostri especialment resistent a la representació o a la menció directa de la contingència externa, i per molt que s'aboqui a l'auto-referencialitat del propi món, la proposta d'aquest